

Michał Boczek

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie

OCHRONA PRAWNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE W ZARYSIE

Streszczenie (abstrakt): Sposób funkcjonowania w społeczeństwie osób niepełnosprawnych – osób z wyższymi wymogami readaptacji – podąża za duchem czasu, ale czy za nim nadąża? Inność przestaje być czymś dziwnym, powoli staje się normalnością, ale nie dla wszystkich. Wsparcie osób niepełnosprawnych przez państwo oraz społeczna przychylność znoszą wiele barier, a co najważniejsze – granicę mentalną, ale czy na miarę oczekiwań? Ciągłe dążymy do nowoczesności i postępu, do zmiany rzeczywistości, a nie możemy utożsamić się z ludźmi szczególnej troski, tak jakby temat niepełnosprawności nie dotyczył nowoczesności i zrównoważonego ludzkiego rozwoju. W artykule autor podejmuje próbę zbliżenia się do odpowiedzi na dwa pytania związane z niepełnosprawnością. Czy osoby niepełnosprawne w Polsce to osoby „inne” oraz czy osoby te znajdują oczekiwane oparcie w prawie i jak prawo takie osoby traktuje – nieuchronnie, surowo, a może pobłażliwie? Założeniem autora jest przede wszystkim wskazanie istoty i rangi ważnego zagadnienia, pozostawienie pola do podjęcia własnych badań.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, prawo, społeczeństwo

AN OUTLINE OF THE LEGAL PROTECTION OF DISABLED PEOPLE IN POLAND

Abstract: The way people with disabilities function in society – people with higher requirements for readaptation – follow the times, but does it keep up with them? Otherness ceases to be something strange, it slowly becomes normal, but not for everyone. Support for disabled people by the state and social favor eliminate many barriers, and most importantly – the mental border, but is it up to the expectations? We constantly strive for modernity and progress, to change reality, and we cannot identify ourselves with people of special concern, as if the topic of disability did not concern modernity and sustainable human development. In the article, the author tries to come closer to the answers to two questions related to disability. Are people with disabilities in Poland "other" people and do these people find the expected support in the law and how does the law treat such people – inevitably, severely, or perhaps indulgently? The author's assumption is, first of all, to indicate the essence and importance of an important issue, and to leave room for own research.

Keywords: disability, law, society

Wstęp

W rozważaniach na temat niepełnosprawności w pierwszej kolejności należy postawić pytanie, co rozumiemy pod pojęciem niepełnosprawności. W nauce rozróżnia się trzy podstawowe rodzaje niepełnosprawności: fizyczną, psychiczną i sensoryczną, ale czy taka klasyfikacja dzisiaj wystarcza? Kto dzisiaj byłby w stanie dokonać wyboru, która niepeł-

nosprawność jest bardziej ważna, która mniej, a która nieważna, w sytuacji, w której każda niepełnosprawność jest przypadkiem indywidualnym. Człowiek do człowieka jest podobny, ale nie taki sam, także człowiek niepełnosprawny.

Dzisiejsza ocena niepełnosprawności nie jest i nie może być taka sama jak kilkanaście lat temu. To, co obecnie niektórzy uznają za niepełnosprawność, inni przyjmują za normalność, choć tych drugich jest dużo mniej. Sposób funkcjonowania w społeczeństwie osób niepełnosprawnych – osób z wyższymi wymogami readaptacji – podąża za duchem czasu, ale czy za nim nadąża? Inność przestaje być czymś dziwnym, powoli staje się normalnością, ale nie dla wszystkich. Wsparcie osób niepełnosprawnych przez państwo oraz społeczna przychylność znosi wiele barier, a co najważniejsze – granicę mentalną, ale nadal nie jest to w takim wymiarze jak być powinno.

Trzeba sobie wyjaśnić, co chcemy, a czego nie chcemy uznawać za niepełnosprawność. Funkcjonująca w przestrzeni publicznej „klasyfikacja” postrzegania niepełnosprawności mocno się nadwerżyła. Wraz ze zmianą warunków życia zmienia się sposób funkcjonowania w społeczeństwie osób niepełnosprawnych, nazywanych „innymi”. Mimo wprowadzanych udogodnień wspomagających osoby niepełnosprawne obecny stan nie pozwala przyjąć, iż jest dobrze. Nie da się zaprzeczyć, że dzisiejsza „inność” nie jest społecznie postrzegana tak, jak bywało to jeszcze kilkadziesiąt lub kilkanaście lat temu. Zaangażowanie państwa, organizacji pozarządowych i pojedynczych osób zmniejsza granicę mentalną i bariery, których występowanie wyklucza i marginalizuje wiele niepełnosprawnych osób, ale to nie wszystko. Ludziom, przed którymi życie stawia szczególne wyzwania readaptacyjne, niepotrzebne jest współczucie, potrzebne są warunki przystosowujące do normalnego życia. Utrudnienie, natury fizycznej, psychicznej czy intelektualnej, bez względu na status osoby, której dotyczy, dla każdego z nas stanowi wielkie wyzwanie. To, co z natury wydaje się niepełnosprawne, niepełnosprawnym nie jest, a to, co z natury nie ma cech niepełnosprawności często jest określane niepełnosprawnością. Z niepełnosprawnością i z pięknem jest podobnie – jedno i drugie leży w oczach patrzącego.

Niepełnosprawność

Niepełnosprawność niekoniecznie określa wygląd zewnętrzny i psychikę osoby niepełnosprawnej a zakres wyznaczonych przez społeczność zadań, które stoją przed tymi osobami i społecznością. Co do zasady nie istnieją żadne bariery różniące osoby niepełnosprawne od tych w pełni sprawnych w aspekcie wymogów społecznych. Wykonujemy różne zadania, pełniemy wielorakie funkcje, podejmujemy szereg wyzwań wedle posiadanych zdolności, przygotowania zawodowego czy własnej pasji, co uprawnia do wyrażenia poglądu, że różnorodność ludzkich potrzeb w zestawieniu z możliwościami pozwala na zaistnienie każdej osoby, niekoniecznie jednak w identycznym wymiarze i profesji. W takim ujęciu niepełnosprawność wydaje się fikcją. Ponieważ wszystko zależy od warunków, jakie dla tych osób zostaną stworzone. Skoro sami nie robimy wszystkiego i jesteśmy zależni od innych, to inność z uwagi na niepełnosprawność staje się czystą iluzją.

Niepełnosprawność to pojęcie wielorakiej twarzy i definicji. Według wyników narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań z 2011 roku liczba niepełnosprawnych

osób w Polsce na koniec marca tego roku wynosiła 4,7 mln (dokładnie 4697,0 tys.), co stanowiło 12,2% ludności kraju (średnio co ósmy Polak). W 2002 r. było 5,5 mln osób niepełnosprawnych, co stanowiło 14,3% ludności kraju. Udział mężczyzn wśród osób niepełnosprawnych wynosił wówczas 46,1%, udział kobiet 53,9%¹.

W modelu medycznym niepełnosprawność to długotrwały stan występowania pewnych ograniczeń w prawidłowym funkcjonowaniu organizmu człowieka. Ograniczenia te spowodowane są obniżeniem sprawności funkcji fizycznych, psychicznych bądź umysłowych. Jest to także uszkodzenie, czyli utrata lub wada psychiczna, fizjologiczna, anatomiczna struktury organizmu. Utrata ta może być całkowita, częściowa, trwała lub okresowa, wrodzona lub nabyta, ustabilizowana lub progresywna².

Model społeczny to niemożność pełnego funkcjonowania w społeczeństwie na skutek barier występujących po stronie otoczenia (społecznego, kulturowego, prawnego, politycznego), w tym przeważnie barier architektonicznych, etc.³

Pod względem funkcjonalności niepełnosprawność definiowana jest przez *funkcję* (mówienie, chodzenie, myślenie, pamięć etc.). Niepełnosprawność w tym ujęciu nie jest statyczna, lecz dynamiczna i następuje w odrębnych etapach, które mogą następować po sobie lub występować jednocześnie⁴.

Niepełnosprawni w prawie

Osoby niepełnosprawne określa się w polskim prawie jako osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnienie ról społecznych w zakresie zdolności do wykonywania pracy zawodowej, jeżeli uzyskały orzeczenie o zakwalifikowaniu przez właściwe organy do jednego z trzech stopni niepełnosprawności (znacznego, umiarkowanego, lekkiego). Osoby niepełnosprawne dzieli się według kryteriów: rodzaju niepełnosprawności, okresu życia, w którym ona wystąpiła oraz stopnia niepełnosprawności⁵.

Według art. 1 Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1983 r. „osoba niepełnosprawna” oznacza osobę, *której możliwości uzyskania i utrzymania odpowiedniego*

¹ Ustawa z dnia 4 marca 2010 o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 (Dz.U. z 2010 r. nr 47, poz. 277); Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, GUS, 2012.

² Z. Woźniak, *Niepełnosprawność i niepełnosprawni w polityce społecznej. Społeczny kontekst medycznego problemu*, Warszawa 2008, s. 42 i n.

³ M. Wiliński, *Modele niepełnosprawności: indywidualny – funkcjonalny – społeczny*, [w:] *Diagnoza potrzeb i modele pomocy dla osób z ograniczeniami sprawności* [online], Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010 [dostęp: 02.08.2014], s. 41.

⁴ J. Auleytner, J. Mikulski J. (red.), *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych. Drogi do integracji*, Warszawa 1996, s. 36 i n.

⁵ L. Klimkiewicz, P. Nowacki, M. Rączka, *Definicja osoby niepełnosprawnej*, [w:] K. Jaśkowski (red.), *Meritum. Prawo Pracy 2014*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 846.

zatrudnienia oraz awansu zawodowego są znacznie ograniczone w wyniku ubytku zdolności fizycznych lub umysłowych, właściwie orzeczonego⁶.

Zgodnie z klasyfikacją Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) osoba niepełnosprawna to taka, która nie może samodzielnie, częściowo lub całkowicie zapewnić sobie możliwości normalnego życia indywidualnego i społecznego na skutek wrodzonego lub nabytego upośledzenia sprawności fizycznej lub psychicznej⁷. Zgromadzenie Ogólne ONZ z 13 grudnia 2006 r. rezolucją nr 61/106 przyjęło Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych⁸. Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 6 września 2012 r.⁹

Rada Europy podjęła dwie rezolucje: o roli nowych technologii we włączaniu osób niepełnosprawnych do życia społecznego i o projektowaniu uniwersalnym¹⁰. Komitet Ministrów Rady Europy wydał cztery zalecenia dla państw członkowskich (tematyka: podniesienie jakości życia osób niepełnosprawnych, projektowanie uniwersalne, udział osób niepełnosprawnych w życiu politycznym i publicznym, godność osób z zaburzeniami psychicznymi).

Międzynarodowa Organizacja Pracy uchwaliła w 1983 r. Konwencję o rehabilitacji zawodowej niepełnosprawnych¹¹ wydała zalecenie nr 168 na ten sam temat.

Konwencja w sprawie dyskryminacji w zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu z 1958 r. w art. 5 przewiduje, że każdy członek Organizacji może, po porozumieniu się z reprezentatywnymi organizacjami pracodawców i pracowników, *określić jako niestanowiące dyskryminacji wszelkie inne specjalne środki, zastosowane dla uwzględnienia specyficznych potrzeb osób, względem, których specjalna ochrona lub opieka jest powszechnie uznana za potrzebną ze względów takich jak płeć, wiek, inwalidztwo, ciężary rodzinne albo poziom społeczny lub kulturalny*¹². Konwencja o prawach dziecka w art. 23 mówi o prawach dzieci niepełnosprawnych¹³.

Do najważniejszych regulacji prawnych dotyczących osób z niepełnosprawnością w Polsce należą:

⁶ Konwencja nr 159 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych przyjęta w Genewie 20 czerwca 1983 roku (Dz.U. z 18 marca 2005 r., poz. 412.).

⁷ Światowa Organizacja Zdrowia, Międzynarodowa klasyfikacja funkcjonowania niepełnosprawności i zdrowia (ICF), Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia, Warszawa 2009.

⁸ A/RES/61/10613 December 2006, Resolution adopted by the General Assembly 61/06 Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

⁹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 25 października 2012 r., poz. 1169).

¹⁰ Rezolucja 2039 (2015) Równość i włączenie społeczne osób niepełnosprawnych 94 kb: Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy AP (2001)3 w sprawie dążenia do pełnego obywatelstwa osób niepełnosprawnych poprzez nowe technologie sprzyjające włączeniu społecznemu 309 kb.

¹¹ Konwencja nr 159 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji osób niepełnosprawnych z 20 czerwca 1985 r. (Dz.U. nr 43, poz. 412).

¹² Konwencja nr 111 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, przyjęta w Genewie 25 czerwca 1968 r. (Dz.U. z 1961 r. nr 42, poz. 218).

¹³ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991, 120.526).

- Konstytucja RP – art. art. 30, 32, 68, a szczególnie art. 69, który brzmi: *Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.*
- Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.
- **Art. 30.** Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.
- Art. 32 § 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.
- **Art. 68.** 1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia. 2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa. 3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku. 4. Władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska. 5. Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.
- **Art. 69.** Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej¹⁴.

Konstytucja RP za źródło wszystkich wolności i praw uznaje przyrodzoną i niezbywalną godność każdego człowieka i to bez względu na jego indywidualne cechy psychofizyczne. Zobowiązuje władze publiczne do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej osobom niepełnosprawnym. Nakłada na władze publiczne obowiązek określenia w ustawie pomocy dla osób niepełnosprawnych w zabezpieczeniu ich egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Można by odnieść wrażenie, że sytuacja osób niepełnosprawnych w Polsce jest w sposób wzorcowy prawnie uregulowana.

Rzeczywistość jest inna. Z dyskryminacją osób niepełnosprawnych spotykamy się już przy próbie ich zatrudnienia, bo państwo nie zabezpiecza takim osobom równości w konkurencji na rynku pracy. Państwo nie tworzy w tym celu odpowiednich warunków, nie bada skali zjawiska i nie monitoruje zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Nie najlepiej jest z dostępem do szkolnictwa publicznego czy też w integracji społecznej. Pomimo znacznego progresu, w dalszym ciągu wiele obiektów użyteczności publicznej komunikacji publicznej nie spełnia warunków dla osób niepełnosprawnych. Uczestnictwo w życiu

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 16 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).

publicznym, korzystanie z dóbr kultury i obiektów sportowych jak i z transportu publicznego stanowi dla tych osób duże wyzwanie.

Korespondencja nadsyłana do Rzecznika Praw Obywatelskich wskazuje na istnienie zjawisk dyskryminujących osoby niepełnosprawne. Należy zakładać, że działania RPO w sprawach równości znajdą powszechną akceptację odpowiednich władz, w czym może pomóc opracowany przez Fundację Fuga Mundi zbiór międzynarodowych dokumentów dotyczących osób niepełnosprawnych, wskazujący rozwiązania zabezpieczające osoby niepełnosprawne przed dyskryminacją.

Dla poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce trzeba urealnić postanowienia art. 68 ust. 3 i art. 69 Konstytucji RP. Programy takie są potrzebne zarówno na poziomie ogólnopolskim, jak i na poziomie powiatu, i gminy. Zajmujące się pomocą osobą niepełnosprawnym organizacje pozarządowe same temu nie sprostają.

Mając na względzie potencjał tkwiący w organizacjach obywatelskich, trzeba mieć nadzieję, że istnieje duża szansa na uzyskanie wymiernych efektów, osiągnięcia wyraźnej poprawy stanu przestrzegania praw człowieka i obywatela w stosunku do osób niepełnosprawnych. Przy czym to nie organizacje pozarządowe zobowiązane są do zapewnienia właściwych warunków dla osób niepełnosprawnych, to zadanie państwa, wszyscy inni mogą tylko w tych działaniach państwo wspierać w oparciu o:

- ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹⁵;
- ustawę o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹⁶;
- Kartę praw osób niepełnosprawnych¹⁷.

Z ustawy o pomocy społecznej wynika, iż niepełnosprawność oznacza niezdolność do pracy w rozumieniu przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych albo zaliczenie do grupy inwalidów lub legitymowanie się stopniem niepełnosprawności w rozumieniu przepisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Osoby niepełnosprawne mogą uzyskać oficjalne, administracyjne uznanie ich niepełnosprawności, występując o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. Dokument taki wydawany jest w Polsce przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności. Osoba niepełnosprawna posługuje się nim, gdy chce korzystać z przywilejów i uprawnień, które jej przysługują, z wyjątkiem świadczeń rentowych.

Pojęcie niepełnosprawności często jest mylone z pojęciem niezdolności do pracy. O niezdolności do pracy (a nie niepełnosprawności) orzekają lekarze orzecznicy reprezentujący instytucje zabezpieczenia społecznego (ZUS i KRUS). Posiadanie orzeczenia o niezdolności do pracy jest jednym z warunków uzyskania świadczeń rentowych z ZUS lub

¹⁵ Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 1997 r. nr 123, poz. 776).

¹⁶ Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2017 r., nr 162, poz. 1583).

¹⁷ *Karta praw osób niepełnosprawnych* (MP z 13.08.1997 r. nr 50, poz. 475).

KRUS (np. renty z tytułu niezdolności do pracy). Często bywa tak, że osoba posiadająca orzeczenie o niezdolności do pracy ma również orzeczenie o niepełnosprawności, w tej sytuacji warunkiem do uzyskania renty jest posiadanie tego pierwszego. Posiadanie jedynie orzeczenia o niepełnosprawności nie jest wystarczające do uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy. Czy takie rozwiązanie jest prawidłowe? Odpowiedź wymagałaby przeprowadzenia dodatkowych badań.

Organy rentowe orzekają o niezdolności do pracy częściowej lub całkowitej. Orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy może być połączone z orzeczeniem o niezdolności do samodzielnej egzystencji. Treść orzeczenia wpływa na wysokość kwoty świadczenia. Może też upoważniać do dodatków do świadczenia (np. dodatek pielęgnacyjny). Wbrew obiegu opinii posiadanie orzeczenia o niezdolności do pracy (całkowitej lub częściowej) nie oznacza zakazu pracy, z tym, że brak przeciwwskazań do podjęcia pracy nie jest tożsamy z dopuszczeniem do pracy.

Osoby niepełnosprawne niejednokrotnie mogą pracować zawodowo, jednak w niektórych przypadkach niezbędne jest odpowiednie dostosowanie stanowiska pracy. Wbrew pojawiającym się opiniom przyznanie osobie niepełnosprawnej tzw. pierwszej grupy inwalidzkiej, co przekłada się faktycznie na określenie „znacznego stopnia niepełnosprawności”, również nie oznacza zakazu pracy. O tym, czy osoba niepełnosprawna może czy nie może pracować na danym, konkretnym stanowisku, decyduje za każdym razem lekarz medycyny pracy. Również lekarz medycyny pracy decyduje o ewentualnym wymiarze czasu pracy osoby niepełnosprawnej i czynnościach, których nie może wykonywać.

Szczególne uprawnienia pracowników niepełnosprawnych w Polsce to:

- Dobowy czas pracy pracowników, którzy mają przyznany znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności, wynosi 7 godzin, a tygodniowy czas pracy – 35 godzin. Lekarz medycyny pracy lub lekarz sprawujący opiekę nad osobą niepełnosprawną może, na wniosek osoby niepełnosprawnej, wydać zgodę na niestosowanie tych przepisów przez pracodawcę.
- Pracownik niepełnosprawny ma prawo do dodatkowej przerwy w pracy w wymiarze 15 minut, które dodaje się do ustawowej piętnastominutowej przerwy w pracy przysługującej wszystkim pracownikom pracującym ponad 6 godzin dziennie.
- Pracownikowi zaliczonemu do osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności przysługuje dodatkowy urlop wypoczynkowy w wymiarze 10 dni roboczych w roku kalendarzowym.
- Pracownik o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności ma prawo do zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w przypadku korzystania z turnusu rehabilitacyjnego (do 21 dni) oraz w razie konieczności przeprowadzenia badań specjalistycznych, zabiegów leczniczych lub usprawniających, a także w celu uzyskania zaopatrzenia ortopedycznego lub jego naprawy.
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) poprzez System Obsługi Dofinansowań i Refundacji (SODiR) wypłaca pracodawcom osób niepełno-

sprawnych comiesięczne dofinansowania do wynagrodzeń pracowników posiadających aktualne orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub dokument równoważny.

W Uchwale Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r. **Karta praw osób niepełnosprawnych** państwo polskie zobowiązało się przeciwstawiać każdej dyskryminacji osób niepełnoprawnych, zobowiązało się też do zapewnienia takim osobom: warunków do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia; dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym; dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej; świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełnosprawności, w tym zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny, wszechstronnej rehabilitacji mającej na celu adaptację społeczną; zabezpieczenia społecznego uwzględniającego konieczność ponoszenia zwiększonych kosztów wynikających z niepełnosprawności, jak również uwzględnienia tych kosztów w systemie podatkowym; życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych; posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz do konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych; pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do zainteresowań i potrzeb.

W par. 2 wspomnianej uchwały Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podkreślił, iż powyższe prawa wynikają z Konstytucji, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Konwencji praw dziecka, standardowych zasad wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, aktów prawa międzynarodowego i wewnętrznego, w związku z czym wzywa rząd Rzeczypospolitej Polskiej i władze samorządowe do podjęcia działań ukierunkowanych na urzeczywistnienie tych praw. W par. 3 Sejm wezwał rząd do składania corocznie, w terminie do 30 czerwca, informacji o podjętych działaniach w celu urzeczywistnienia praw osób niepełnosprawnych¹⁸.

A jak to wygląda w rzeczywistości? Jest wobec świata zapewnienie wykonania zobowiązań, ale nie ma realizacji tego, co najważniejsze.

W Polsce mamy szereg ustaw zawierających regulacje dotyczące osób niepełnosprawnych, które poruszają problemy dotyczące likwidacji barier architektonicznych, dostosowania obiektów budowlanych dla osób niepełnosprawnych:

- **Ustawa Prawo budowlane** z 7 lipca 1994 r. (Dz.U. 03 nr 207, poz. 2016, z późn. zm.) w art. 5 ust. 1 pkt 4 stanowi, że obiekt budowlany wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy projektować i budować zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, zapewniając korzystanie przez osoby niepełnosprawne, w szczególności poruszające się na wózkach inwalidzkich¹⁹.
- **W rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie** (Dz.U. 02 nr 75, poz. 690, z późn. zm.) zawarte są przepisy szczegółowe regulujące

¹⁸ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 1 sierpnia 1997 r., M.P. z 13.08.1997 r. nr 50, poz. 475.

¹⁹ Ustawa Prawo budowlane z 7 lipca 1994 r. (Dz.U. 03 nr 207, poz. 2016, z późn. zm.).

dostosowanie budynków dla potrzeb osób niepełnosprawnych. § 54 ust. 2 rozporządzenia stanowi, że w budynku mieszkalnym wielorodzinnym, budynku zamieszkania zbiorowego oraz budynku użyteczności publicznej wyposażanym w dźwigi należy zapewnić dojazd z poziomu terenu i dostęp na wszystkie kondygnacje użytkowe osobom niepełnosprawnym²⁰.

- **W ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** z 27 marca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 207, poz. 2016) art. 1 ust. 2 pkt 5 określa, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia, a także potrzeby osób niepełnosprawnych²¹.
- **Ustawa Prawo o ruchu drogowym** z 20 czerwca 1997 r. (Dz.U. 03 nr 58, poz. 515)²².
- **Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego** z 3 lipca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 120, poz. 1133)²³.
- **Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie**, z 2 marca 1999 r. (Dz.U. 99 nr 43, poz. 430)²⁴. Zgodnie z § 44 ust. 6 urządzenia na chodniku, w szczególności podpory znaków drogowych, słupy oświetleniowe należy tak usytuować, aby nie utrudniały użytkownika chodnika, w tym przez osoby niepełnosprawne.
- **Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogowe obiekty inżynierskie i ich usytuowanie** z 30 maja 2000 r. (Dz.U. nr 63, poz. 735)²⁵.
- **Ustawa o usługach turystycznych** z 29 sierpnia 1997 r. (Dz.U. 01 nr 55, poz. 578, z późn. zm.)²⁶.
- **Ustawa Prawo pocztowe** z 12 czerwca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 130, poz. 1188)²⁷.
- **Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 9 stycznia 2004 r. w sprawie warunków wykonywania powszechnych usług pocztowych** (Dz.U. 04 nr 5, poz. 34) nakłada

²⁰ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. 02 nr 75, poz. 690 z późn. zm.).

²¹ Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 207, poz. 2016).

²² Ustawa Prawo o ruchu drogowym z 20 czerwca 1997 r. (Dz.U. 03 nr 58, poz. 515).

²³ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego z 3 lipca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 120, poz. 1133).

²⁴ Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie, z 2 marca 1999 r. (Dz.U. 99 nr 43, poz. 430).

²⁵ Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogowe obiekty inżynierskie i ich usytuowanie, z 30 maja 2000 r. (Dz.U. nr 63, poz. 735).

²⁶ Ustawa o usługach turystycznych z 29 sierpnia 1997 r. (Dz.U. 01 nr 55, poz. 578 z późn. zm.).

²⁷ Ustawa Prawo pocztowe z 12 czerwca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 130, poz. 1188).
Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 9 stycznia 2004 r., w sprawie warunków wykonywania powszechnych usług pocztowych (Dz.U. 04 nr 5, poz. 34).

obowiązek zapewnienia możliwości korzystania z usług pocztowych osobom niepełnosprawnym²⁸.

- **Ustawa Prawo telekomunikacyjne** z 21 lipca 2000 r. (Dz.U. nr 73, poz. 852, z późn. zm.).
- **Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu realizacji obowiązku zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług powszechnych** (Dz.U. 02 nr 237, poz. 2010)²⁹.

Sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce nie poprawi najlepsze prawo. Dużo zależy od systemowych uregulowań prawnych, ale jeszcze więcej od samych ludzi. Trzeba mieć na uwadze, iż pojęcia takie jak niepełnosprawność, pomoc społeczna i ochrona społeczna zawierają w sobie żywot pocziwego człowieka, który z racji dysfunkcji zdrowotnej, wieku lub sytuacji materialnej nie może być zdany tylko na siebie. Bez względu na to, jaki jest w państwie ustrój i z której opcji politycznej rządu, pomoc społeczna i zabezpieczenie społeczne nie może opierać się na fundacjach, stowarzyszeniach, hospicjach i wolontariacie. Na zbiorkach publicznych w ramach Świątecznej Paczki czy Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Obowiązkiem prospołecznego państwa jest tworzenie systemowych i kompleksowych regulacji prawnych, dobór właściwych ludzi i efektywne nimi zarządzanie, na co trafnie wskazuje I. Sierpowska³⁰.

Co roku przybywa w Polsce osób niepełnosprawnych – uprawnionych do pomocy społecznej. Spraw dotyczących osób niepełnosprawnych nikt nie kontroluje, nie ma w tym zakresie danych statystycznych. Jedynym źródłem na ten temat są nieliczne publikacje naukowe i orzeczenia sądów powszechnych³¹. Problematyka pomocy i zabezpieczenia społecznego z perspektywy osoby ubiegającej się o pomoc, w tym o świadczenie z pomocy społecznej, nie jest optymistyczna. Analiza zakresu podmiotowo-przedmiotowego prawa do pomocy społecznej oraz wymagań, jakie należy spełnić, aby takie świadczenie otrzymać, często dla osoby uprawnionej jest zbyt trudna do pokonania. Mimo nadprodukcji prawa w Polsce, w wielu obszarach brakuje odpowiednich regulacji. Prawo nie trafia w potrzeby uprawnionych i administracji, w wielu przypadkach nie jest właściwie stosowane jak i w wielu sytuacjach brakuje po stronie urzędniczej empatii i wyrozumiałości.

Podsumowanie

Projektowanie i wykonywanie budynków użyteczności publicznej to ważny element umożliwiający uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu społecznym. W likwidowanie barier społecznych, łamanie stereotypów, wyrównywanie szans muszą się zaangażować wszyscy - ci na górze, pośrodku i na dole - a prawo winno ich w tym wspomagać. Bez em-

²⁸ Ustawa Prawo telekomunikacyjne z 21 lipca 2000 r. (Dz.U. nr 73, poz. 852, z późn. zm.).

²⁹ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu realizacji obowiązku zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług powszechnych (Dz.U. 02 nr 237, poz. 2010).

³⁰ I. Sierpowska, *Pomoc społeczna. Komentarz*, wyd. 5, Wolters Kluwer 2020.

³¹ S. Nitecki, *Prawo do mocy społecznej w polskim systemie prawnym*, Wolters Kluwer 2008, s. 40 i n.

patii, zrozumienia i poczucia wzajemności prawo niewiele zdoła dokonać, wszystko zależy od człowieka, od jego dążenia do normalności i równości wszystkich we wszystkim.

Wiele inicjatyw kończy się na deklaracjach. W dobie tak częstych i nieoczekiwanych zmian prawa w Polsce legislacja w sprawie osób niepełnosprawnych nie jest w stanie przebić się przez propagandę sukcesu, przeciwstawić się walce politycznej. Na co dzień sprawy ludzi szczególnie potrzebujących wsparcia nie stanowią przedmiotu zainteresowania tych, których powinny interesować, polityka bierze górę nad tym, co ważne, zajmując się głównie tym, co ważne znacznie mniej.

Dzisiaj niechętnie lub z niewiarą akceptujemy inność. Często nie zauważamy, co się dzieje z człowiekiem niepełnosprawnym, gdy nie ma wokół siebie ludzi, którzy zechcą o niego walczyć. W mass mediach pokazuje się, że niepełnosprawność nie jest ograniczeniem, nazywa się ludzi niepełnosprawnych normalnymi – o co ci nie zabiegają i czego się nie domagają. W rzeczywistości jesteśmy coraz bardziej agresywni i pazerni, zaangażowani niemal wyłącznie w zdobywanie majątku, podzieleni w różnych sprawach, uwikłani w ważne i nieważne kompilacje, zapominając o ludziach szczególnej troski, o których nie myślimy i nie mówimy na serio.

Nasze ewentualne zaangażowanie w sprawy osób niepełnosprawnych wynika głównie z pobudek humanitarnych i współczucia, a taka pomoc tym ludziom niewiele daje. Trudnością dla człowieka innego nie jest brak kończyny czy krzywizna kręgosłupa. Przeszkody w funkcjonowaniu nie stanowią bariery językowe, kultura, światopogląd czy wyznanie. Największą trudnością dla tych ludzi jest drugi człowiek. Jego działanie lub jego brak, szczególnie gdy takie działanie dla osoby będącej w potrzebie jest niezbędne i się nie pojawia.

Odpowiedź na postawione na wstępie pytania musi być jednoznaczna:

- W sprawie regulacji prawnych dla osób niepełnosprawnych: w Polsce dużo mówi się o zamiarach, niewiele się robi w rzeczywistości.
- W sytuacji konfliktu osoby niepełnosprawnej z prawem polski system prawny nie przewiduje dla tych osób szczególnego traktowania pod kątem odpowiedzialności, uprawnień i obowiązków, każdego traktuje tak samo.
- Każdy człowiek jest dotknięty jakimś deficytem. Człowiek człowiekowi nierówny, ale do życia niezbędny.

Bibliografia

1. A/RES/61/10613 December 2006 Resolution adopted by the General Assembly 61/06 Convention on the Rights of Persons with Disabilities (Dz.U. z 25 października 2012 r., poz.116).
2. Auleytner J., Mikulski J. (red.), *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych. Drogi do integracji*, Warszawa 1996.
3. *Karta praw osób niepełnosprawnych* (MP z 13.08.1997 r. nr 50, poz. 475).
4. Klimkiewicz L., Nowacki P., Rączka M., *Definicja osoby niepełnosprawnej*, [w:] K. Jaśkowski (red.), *Meritum. Prawo pracy 2014*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

5. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 16 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
6. Konwencja nr 111 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, przyjęta w Genewie 25 czerwca 1968 r. (Dz.U. z 1961 r. nr 42, poz. 218).
7. Konwencja nr 159 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji osób niepełnosprawnych z 20 czerwca 1985 r. (Dz.U. nr 43, poz. 412).
8. Konwencja nr 159 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych przyjęta w Genewie 20 czerwca 1983 roku (Dz.U. z 18 marca 2005 r.).
9. Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. 120.526).
10. Nitecki S., *Prawo do mocy społecznej w polskim systemie prawnym*, Wolters Kluwer 2008.
11. Rezolucja 2039 (2015), Równość i włączenie społeczne osób niepełnosprawnych, 94 kb: Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy AP (2001)3 w sprawie dążenia do pełnego obywatelstwa osób niepełnosprawnych poprzez nowe technologie sprzyjające włączeniu społecznemu, 309 kb.
12. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego z 3 lipca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 120, poz. 1133).
13. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. 02 nr 75, poz. 690, z późn. zm.).
14. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 9 stycznia 2004 r., w sprawie warunków wykonywania powszechnych usług pocztowych (Dz.U. 04 nr 5, poz. 34).
15. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu realizacji obowiązku zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług powszechnych (Dz.U. 02 nr 237, poz. 2010).
16. Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie, z 2 marca 1999 r. (Dz.U. 99 nr 43, poz. 430).
17. Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogowe obiekty inżynierskie i ich usytuowanie, z 30 maja 2000 r. (Dz.U. nr 63, poz. 735).
18. Sierpowska I., *Pomoc społeczna. Komentarz*, wyd. 5, Wolters Kluwer 2020 r.
19. Światowa Organizacja Zdrowia, Międzynarodowa klasyfikacja funkcjonowania niepełnosprawności i zdrowia (ICF), Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia, Warszawa 2009.
20. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 1 sierpnia 1997 r. (MP z 13.08.1997 r. nr 50, poz. 475).
21. Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2017 r. nr 162, poz. 1583).
22. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 207, poz. 2016).
23. Ustawa o usługach turystycznych z 29 sierpnia 1997 r. (Dz.U. 01 nr 55, poz. 578, z późn. zm.).
24. Ustawa Prawo budowlane z 7 lipca 1994 r. (Dz.U. 03 nr 207, poz. 2016, z późn. zm.).
25. Ustawa Prawo o ruchu drogowym z 20 czerwca 1997 r. (Dz.U. 03 nr 58, poz. 515).

26. Ustawa Prawo pocztowe z 12 czerwca 2003 r. (Dz.U. 03 nr 130, poz.1188).
27. Ustawa Prawo telekomunikacyjne z 21 lipca 2000 r. (Dz.U. 00 nr 73, poz. 852, z późn. zm.).
28. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o Niepełnosprawnych (Dz. U. z 1997 Nr 123 poz. 776).
29. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 1997 nr 123 poz. 776).
30. Ustawa z dnia 4 marca 2010 o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 roku (Dz.U. z 2010 r. nr 47, poz. 277); Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, GUS, 2012.
31. Wiliński M., *Modele niepełnosprawności: indywidualny – funkcjonalny – społeczny*, [w:] *Diagnoza potrzeb i modele pomocy dla osób z ograniczeniami sprawności* [online], Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010 [dostęp: 02.08.2014].
32. Woźniak Z., *Niepełnosprawność i niepełnosprawni w polityce społecznej. Społeczny kontekst medycznego problemu*, Warszawa 2008.